

SECTION 1. FLORA AND VEGETATION

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-413-9-1>

PHYTOCOENOTIC FEATURES OF THE RARE COMPONENT OF HERBACEOUS PLANTS OF THE DENDROLOGICAL ARBORETUM “OLEXANDRIA” OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

ФІТОЦЕНОТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РАРИТЕТНОЇ СКЛАДОВОЇ ТРАВ'ЯНИХ РОСЛИН ДЕНДРОПАРКУ «ОЛЕКСАНДРІЯ» НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Kalashnikova L. V.

*Candidate of Biological Sciences,
Senior researcher
State dendrological park “Olexandria”
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine*

Калашнікова Л. В.

*кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник
Державний дендрологічний парк
«Олександрія»
Національної академії наук України
м. Біла Церква, Київська область,
Україна*

Boiko N.S.

*Candidate of Biological Sciences,
Director
State dendrological park “Olexandria”
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine*

Бойко Н. С.

*кандидат біологічних наук,
директор
Державний дендрологічний парк
«Олександрія»
Національної академії наук України
м. Біла Церква, Київська область,
Україна*

Doroshenko Ju. V.

*Senior Engineer
State dendrological park “Olexandria”
of the National Academy of Sciences
of Ukraine
Bila Tserkva, Kyiv region, Ukraine*

Дорошенко Ю. В.

*провідний інженер
Державний дендрологічний парк
«Олександрія»
Національної академії наук України
м. Біла Церква, Київська область,
Україна*

Переважна більшість раритетних видів приурочена до певних природних умов, а часто вони співіснують в єдиному комплексі – біотопі, який за ствердженнями Я.П. Дідуха, А.А. Куземко, Л.П. Вакаренко розглядається як мікрокомбінація певних ланок, частина з яких

є оселищем по відношенню до певних видів. Автори вважають, що для охорони біорізноманіття потрібно використовувати біотопний або оселищний підхід і зберігати та підтримувати умови його існування, які визначаються зовнішніми чинниками та внутрішньою структурою біотопу, а саме: структурою і хімічним складом ґрунту, водним режимом, мікрокліматичними умовами, характером взаємодій між видами в ценозі [1]. За фізико-географічним районуванням України територія дендропарку «Олександрія» розташована у Європейсько-Сибірській Лісостеповій області Центральноєвропейської провінції Середньоруської Лісостепової підпровінції Старокостянтинівсько-Білоцерківського району дубових лісів широколистяно-лісової і лісостепової зони Подільської височини [2]. За даними А. Барбарича і Ф. Гриня (1972) в зоні, яка безпосередньо примикає до м. Біла Церква, найчастіше зустрічаються дубово-грабові ліси [3]. Загальна площа дендропарку «Олександрія» становить 400,676 га.

Мета досліджень полягала у визначенні видового складу раритетної фракції трав'яної флори та її еколого-ценотичної приуроченості до природних біотопів дендропарку «Олександрія».

За результатами інвентаризаційних досліджень 2023 р., ми з'ясували, що до раритетного трав'яного флорофонду належать 145 видів та міжвидових таксонів, які належать до 40 родин. Раритетну фракцію дендропарку складають рослини природного та інтродукованого походження, які досліджуються нами за програмою збереження біорізноманіття. Це види, які залучено до міжнародних червоних списків (МСОП, ЄЧС); Додатку Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (СІТЕS); Додатку I Конвенції про охорону дикої флори, фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція); Червоної книги України; офіційного переліку регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України.

Згідно з класифікацією біотопів для лісової та лісостепової зон України [4] складено попередню схему біотопів, де представлено природні раритетні або малопоширені види трав'яної флори дендропарку. Біотопи відповідають категоріям С, G, E, D.

У біотопах континентальних водойм категорії С представлені: С:1.3: Прикріплені до дна макрофіти з плаваючим на поверхні листям; С:1.31: Багаторічні макрофіти з кореневищами; С:1.332: Угруповання евтрофних проточних водойм із незначним рівнем води. В них формують угруповання акванти: *Alisma plantago-aquatica* L., *Butomus umbellatus* L., *Nuphar lutea* (L.) Smith, *Nymphaea alba* L., *Nymphaea candida* J. Presl et C. Prese, *Potamogeton natans* L., *Potamogeton crispus* L., *Sagittaria sagittifolia* L.

В угрупованнях біотопів категорії D: Перезволожені біотопи трав'яного типу ростуть: у D:1.1: Густі зарості рослин, які формують густий шар кореневищ або купини такі акванти і палюданти: *Angelica sylvestris* L., *Butomus umbellatus* L., *Echinochloa crus-galli* (L.) Beauv.; D:1.11 Зарості високотравних гелофітів (болотних) у засохлому вигляді (*Phragmitetalia*) – *Phragmites australis* (Cav.) Trin. & Steud., *Typha angustifolia* L., *Typha latifolia* L.; D:1.12: Угруповання середньовисоких гелофітів з відмираючими на зиму полеглими стеблами (*Nasturtio-Glycerietalia*) – *Acorus calamus* L., *Mentha aquatica* L., *Bidens cernua* L., *Scrophularia umbrosa* Dumart., *Scutellaria galericulata* L.; D:1.21: Розріджені угруповання повітряно-водних багаторічних гелофітів часто із морфологічними ознаками адаптованості до водного середовища (*Oenanthion aquaticae*) – *Carex pseudocyperus* L., *Carex vesicaria* L., *Iris pseudacorus* L., *Iris versicolor* L., *Lytrum salicaria* L., *Onoclea struthiopteris* Roth

В біотопах категорії E: Злаково-трав'яні мезо- та ксерофітні біотопи з домінуванням гемікриптофітів, що формуються за умов помірного або недостатнього зволоження представлені угруповання, або зустрічаються поодинокі такі види: у біотопах E:1.22: Луки на багатих дерново-глейових, лучних ґрунтах (*Festucion pratensis*) – *Aquilegia vulgaris* L., *Centaureum erythraeae* Rafn., *Lysimachia punctata* L., *Lysimachia vulgaris* L., *Plantago major* L., *Prunella grandiflora* (L.) Turra, *Prunella vulgaris* L., *Silene vulgaris* (Moench) Garcke, *Trifolium ochroleocon* Huds. *Trifolium pratense* L.; E:1.31: Луки на збіднених дерново-підзолистих ґрунтах на піщаних відкладах (в заплавах р. Рось) – *Asplenium septentrionale* (L.) Hoffm., *Ornithogalum gussonei* Ten., *Aquilegia vulgaris* L., *Prunella vulgaris* L., *Festuca rubra* L., *Silene vulgaris* (Moench) Garcke, *Trifolium arvense* L.; E:2.111: Угруповання на свіжих та сухуватих рендзинах та чорноземах – *Adonis vernalis* L., *Asyneuma canescens* Griseb. & Schenk, *Primula elatior* (L.) Hill *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill., *Pulsatilla grandis* Wend., *Lysimachia nummularia* L.; E:2.121: Угруповання *Carex humilis* лісостепової зони на сухих збагачених карбонатами ґрунтах – *Carex humilis* Leus., *Astragalus cicer* L. *Gagea pusilla* (F. W. Schmidt) Schult. et Schult. *Iris aphylla* L.; E:2.1311: Типові степові угруповання на рівнинних ділянках та схилах різної експозиції з домінуванням дернинних злаків – *Stipa capillata* L., *Asparagus tenuifolius* Lam, *Salvia nemorosa* L., *Thymus marschallianus* Willd., *Thalictrum minus* L., *Trifolium repens* L., *Teucrium chamaedris* L., *Poa annua* L. *Vicia sepium* L.

В біотопах E 4.12: Термофільні узлісні біотопи на достатньо багатих ґрунтах представлені екотонні ксеротермні рослинні угруповання *Betonica officinalis* L., *Pulmonaria mollis* Wolff. ex F. Heller, *Trifolium alpestre* L., *Veronica teucrium* L., *Ranunculus polyanthemus* L., *Campanula*

patula L., *Astragalus glycyphyllos* L., *Campanula boloniensis* L., *Campanula rotundifolia* L., *Centaurea jacea* L., які просторово пов'язані з чагарниковими угрупованнями і формуються на межі з лучно-степовими ценозами. Біотоп включає чагарникові угруповання, серед яких переважають представники родини Rosaceae, які охороняються на регіональному рівні: *Prunus spinosa* L., *Crataegus monogyna* Jacq., *Prunus fruticosa* Pall. У біотопах Е 4.13: Різнотравні післялісові біотопи: мезофільні затінені узлісся та галявини, де формують угруповання раритетні види (сильванти і пратанти) *Asarum europaeum* L., *Carex remota* L., *Veronica chamaedrys* L., *Campanula ropunculoides* L., *Silene vulgaris*, *Silene baccifera* Roth, *Centaurea phrygi* L., *Vicia sepium*, *Vicia cracca* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich, які пов'язані із широколистяними лісами.

Біотопи категорії G представлені: G 1:215: Субконтинентальні дубово-грабові ліси, в яких формують угруповання природні раритетні сильванти: *Convallaria majalis* L., *Corydalis cava* (L.) Schweigg. & Korte, *Galanthus nivalis* L., *Gagea minima* (L.) Ker-Gawl., *Glechoma hirsuta* Waldst. et Kit., *Isopyrum thalictroides* L., *Pulmonaria officinalis* L., *Polygonatum multiflorum* (L.) All., *Ranunculus repens* L., *Scilla bifolia* L., *Carex sylvatica* Huds.

Більшість інтродукованих раритетних видів трав'яних рослин колекції дендропарку формують біогрупи на експозиційній ділянці та з метою підвищення екологічного потенціалу фітоценозів дендропарку поступово впроваджуються до природних біотопів, з урахуванням їхніх фітоценотичних особливостей та взаємодії з іншими складниками.

За результатами проведених досліджень ми встановили, що раритетні природні види трав'яних рослин дендропарку «Олександрія» формують угруповання у біотопах категорій С, G, Е, D, де основним фітоценотичним ядром є сильванти, степанти та пратанти.

Література:

1. Дідух Я.П., Куземко А.А., Вакаренко Л.П. Оцінка значимості та кадастр рідкісних біотопів України для збереження біорізноманіття та моніторингу довкілля. *Класифікація рослинності та біотопів України* : матер. третьої науково-практичної конференції. К., 2018. С. 6–36.
2. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Ліси формації дуба звичайного на території України та їх класифікація. К. : Наукова думка, 1974. 240 с.
3. Барбарич А.Г., Гринь Ф.О. Рослинність. Природа Київської області. К. : Вид-во КДУ, 1972. 236 с.
4. Дідух Я.П., Фіцайло Т.В., Коротченко І.А., Якушенко Д.М., Пашкевич Н.А. Біотопи лісової та лісостепової зон України / Ред чл.-кор. НАН України Я.П. Дідух. К. : ТОВ «Макрос», 2011. 288 с.